

ES

RADA EVROPY – SKUPINA POMPIDOU
Rada vlády ČR – Meziresortní protidrogová komise

Kamil Kalina a kolektiv

MEZIOBOROVÝ
GLOSÁŘ
POJMŮ Z OBLASTI DROG
A DROGOVÝCH
ZÁVISLOSTÍ

RADA EVROPY – SKUPINA POMPIDOU
Rada vlády ČR – Meziresortní protidrogová komise

Kamil Kalina a kolektiv

MEZIOBOROVÝ
GLOSÁŘ

POJMŮ Z OBLASTI DROG A DROGOVÝCH ZÁVISLOSTÍ

Praha 2001

FILIA NOVA

© Úřad vlády České republiky, 2001

FILIA NOVA, 2001
ISBN 80-238-8014-4

PROJEKT DDRSTP II-CR

Vedoucí národního týmu projektu

Mgr. Josef Radimecký,
ředitel sekretariátu Meziřezortní
protidrogové komise

Národní tým projektu

MUDr. Petra Exnerová
Mgr. Dana Syslová
Mgr. Aleš Kuda
Mgr. Jiří Richter

Expertní skupina projektu

MUDr. Pavel Bém
Mgr. Dušan Dvořák
MUDr. Petra Exnerová
PhDr. Magdalena Frouzová
MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.
Mgr. Aleš Kuda
MUDr. Stanislav Kudrle
Mgr. Michal Miovský
MUDr. Karel Nešpor, CSc.
MUDr. Petr Popov
Mgr. Josef Radimecký
Mgr. Jindřich Vobořil

Koordinátor a vedoucí autorského kolektivu Glosáře

MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.

Autorský kolektiv Glosáře

Mgr. Dušan Dvořák
PhDr. Magdalena Frouzová
PhDr. Martin Hajný
MUDr. Jakub Minařík
Mgr. Michal Miovský
MUDr. Karel Nešpor, CSc.

Další spolupracovníci

Mgr. Petra Brychtová
PhDr. Zuzana Havrdová
MUDr. Dana Holubová
Mgr. Blanka Korčíšová
Richard Kořínek
PhDr. Jiří Libra
Mgr. Michael Majer
Bc. Pavla Müllerová
Marta Procházková
Mgr. Zuzana Zbudilová
PhDr. Martina Zelená

Konsultant

Drs. Wim Buisman

PŘEDMLUVA

Glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí je první ze dvou publikací, které vděčí za svůj vznik mezinárodnímu programu Rady Evropy „Vzdělávání pracovníků v oblasti snižování poptávky po drogách č. 2“ (Drug Demand Reduction Staff Training Programme – DDRSTP II). Národní tým a skupina spolupracujících odborníků zvolily jako ústřední téma českého projektu (DDRSTP II-CR) vytvoření základních materiálů pro mezioborové vzdělávání. Zdálo se nám nezbytné zahrnout do nich i publikaci slovníkového typu, která by se pokusila sjednotit terminologii v různorodé odborné komunitě a nabídla širokou škálu pojmových výkladů pracovníkům odlišných profesí a s odlišným vzděláním, kteří u nás v oblasti snižování poptávky po drogách působí nebo se jí zabývají nepřímo.

Takto široké a důsledné mezioborové pojetí cílové skupiny čtenářů a uživatelů Glosáře a jejích potřeb neumožnilo jednoduché řešení v podobě překladu některé zahraniční či mezinárodní publikace tohoto typu. Rovněž jsme předpokládali, že pro značně erudovanou českou odbornou komunitu bude přijatelnější dílo vycházející z jejího středu než sebelepší překlad díla zahraničních odborníků. Národní tým a expertní skupina, jejichž členové zaujímali vzhledem k oběma publikacím v rámci DDRSTP II-CR postavení ediční rady, zvolila proto řešení, spoléhající především na domácí odborníky a teprve v druhé řadě na úpravy zahraničních textů.

V současné podobě Glosáře, kterou nyní dostáváte do rukou, naleznete přibližně 330 hesel. Asi jednu čtvrtinu z nich tvoří upravené a přizpůsobené překlady z anglických originálů (Lexicon WHO a Glossary UNDCP). Ostatní jsou hesla zpracovaná českými odborníky, v převážné většině těmi, kteří se zároveň podílejí na sepsání druhé publikace DDRSTP II-CR – mezioborové studijní monografie *Drogové závislosti* (pracovní název „Textbook“). Vydání této publikace se připravuje na 1. pololetí 2002.

Jednotlivé pracovní verze Glosáře byly vystaveny připomínkám a námětům širší odborné komunity: poprvé v květnu 2001 na výroční konferenci Společnosti pro návykové nemoci v Kašperských Horách, kde byl Glosář věnován samostatný workshop, podruhé v říjnu 2001 prostřednictvím elektronické pošty. Obě kola přinesla řadu podnětů, upřesnění a doplňků a nepochybně přispěla k vyšší kvalitě Glosáře a jeho přijatelnosti pro českou odbornou veřejnost. Jsme přesvědčeni, že ani nyní publikovaná verze není definitivní a reakce na ni povedou k dalším zlepšením. Pokládáme Glosář za „dílo na postupu,“ které se jistě v budoucnosti dočká dalších pozměněných vydání, ale věříme, že již v nynější podobě bude užitečnou a vyhledávanou pomůckou pro řadu začínajících i zkušených odborníků. Děkuje všem, kteří se na něm podíleli.

*Mgr. Josef Radimecký
vedoucí národního týmu projektu DDRSTP II-CR
ředitel sekretariátu Meziresortní protidrogové komise*

*MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.
koordinátor Glosáře
vedoucí kolektivu autorů*

GLOSSARY OF TERMS FROM THE FIELD OF DRUGS AND DRUG ADDICTIONS

FOREWORD (ENGLISH SUMMARY)

The **Glossary** is the first of two publications that originated in Czech Republic under the „Drug Demand Reduction Staff Training Programme II (DDRSTP II) of the Group Pompidou-Council of Europe. The central objective set up in the Czech project (DDRSTP II-CR) was to prepare a national curriculum for interdisciplinary training. It was also inevitable to include an elementary publication of a Glossary or Lexicon type, which would unify the terminology used in the wide professional community, linked to drug demand reduction.

Regarding the interdisciplinary definition of the target group of the Glossary and its acceptability for the Czech professionals, the national team and the core expert group rejected the simplest solution – to translate a foreign or international publication of this type. The way opted for was to write an original Czech publication. Of the 330 items in the Glossary, about one quarter have been transferred and adjusted from publications in English (Lexicon WHO and Glossary UNDCP). The majority of items have been elaborated by Czech experts, mostly by the members of the author team of another DRSTP II-CR publication – an interdisciplinary **Textbook of Drug Addictions** (to be published in the first half of 2002).

The working versions of Glossary have been reviewed and commented on by the national project team and by the DDRSTP II-CR core expert group. Also, a broader group of professionals was involved in the process of reviewing, which generated many useful contributions. This may promote the acceptability of the Glossary for the Czech professional community.

Many thanks to all that participated in the work on the Glossary.

*Mgr. Josef Radimecký
National Team Leader, DDRSTP II-CR
Executive Secretary, National Drug Commission*

*MUDr. PhDr. Kamil Kalina, CSc.
Glossary Co-ordinator
Head of the Author Team*

ZKRATKY

- AIDS** – syndrom získaného selhání imunity (Acquired Immuno-Defficiency Syndrome)
- AT** – alkohol a (jiné) toxikomanie
- CNS** – centrální nervový systém
- DSM-IV** – 4. revize diagnostického a statistického manuálu Americké psychiatrické asociace (Diagnostic and Statistical Manual, 4th revision, American Psychiatric Association, 1994)
- ICD-10** – 10. revize diagnostického a statistického manuálu WHO (International Classification of Diseases – Clinical Descriptions and Diagnostic Guidelines, 10th revision, WHO, 1992)
- HIV** – virus přenášející AIDS (Human Immunodeficiency Virus)
- MKN-10** – 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí – česká verze ICD 10 (Psychiatrické centrum Praha, 1992)
- MPSV** – Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
- MŠMT** – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
- MZ** – Ministerstvo zdravotnictví ČR
- NIDA** – National Institute of Drug Abuse (USA)
- TK** – terapeutická komunita
- WHO** – Světová zdravotnická organizace

AA – VIZ ANONYMNÍ ALKOHOLICI

ABSTÁK ♦ Obvykle používaný slangový termín pro proces náhlého odvykacího stavu při závislosti na alkoholových i nealkoholových drogách. → „Cold Turkey“, *odvykací syndrom*

ABSTINENCE ♦ Jednání, které vede ke zdržení se užívání alkoholu nebo jiné drogy z důvodů zdravotních, osobních, sociálních, náboženských, morálních, právních či jiných. Kdokoliv v současné době abstínuje, může být nazýván „abstinent.“ Termín „současný abstinent“ (current abstainer) je někdy používán pro výzkumné účely a definován jako osoba která neužívá žádnou látku po určité období, např. 3, 6 nebo 12 měsíců. V některých studiích osoba, která pije nebo užívá jiné drogy pouze jednou nebo 2x za rok, je klasifikována jako abstinent. V demografických a zdravotních profilech je důležitý rozdíl mezi celoživotním abstinentem a ex-userem. V epidemiologických studiích nesmí být tento rozdíl přehlédnut. → *alkohol, ex-user*

ABSTINENČNÍ SYNDROM – VIZ ODVYKACÍ SYNDROM

ABUSUS (ZNEUŽÍVÁNÍ) ♦ Termín široce používaný v různém významu. V Úmluvách OSN se „abusus“ týká jakékoliv spotřeby kontrolované látky bez ohledu na řídkost jejího užití. V Diagnostickém a statistickém manuálu duševních poruch (DSM-IV) je abusus psychoaktivních látek definován jako „maladaptivní vzorec užívání látky vedoucí ke klinicky významnému poškození nebo psychické úzkosti, projevených jednou (či vícekrát) v následujících 12. měsících:

1. Opakující se užití látky vedoucí k neplnění zásadních povinností v práci, škole nebo doma.
2. Opakující se užití látky v situacích, kdy je to fyzicky nebezpečné.
3. Opakující se právní problémy spojené s užíváním látky.
4. Pokračující užívání i přes trvalé nebo opakující se sociální či mezilidské problémy způsobené nebo obnovené efektem dané látky.

Termín „abusus“ občas označuje jakékoliv užití vůbec, zejména nezákonných drog. Kvůli dvojznačnosti je tento termín používán v ICD-10 pouze pro látky, které nevyvolávají závislost. U látek vyvolávajících závislost doporučuje WHO ekvivalentní termín „škodlivé užívání“ Přesto se termín „látkové zneužívání“ (substance abuse) široce používá a obvykle se vztahuje na problémy spojené s užíváním psychoaktivních látek. Definice v ekonomických studiích nákladů definují „abusus“ (zneužívání) jako každé užívání, které kromě nákladů

na obstarání drogy zahrnuje též sociální náklady pro komunitu. ➔ *Úmluvy OSN, škodlivé užívání*

ADIKTOLOGIE (ADDICTOLOGY) ♦ Obor či odborná disciplína zabývající se zneužíváním drog, drogovými závislostmi a odbornou pomocí osobám a skupinám, které jsou drogami ohroženy. Může mít čistě medicínský nebo mezilaborový charakter. Pojem se vyskytuje v názvech odborných společností, knih a časopisů. V ČR vychází od r. 2001 odborný časopis Adiktologie.

A

ADVERZNÍ REAKCE ♦ Škodlivý, neúmyslný nebo nechtěný následek vzetí drogy. Všechny typy drog mohou produkovat adverzní reakci, zvláště, když byly užity ve velkých dávkách a/nebo osobou se specifickou vnímavostí. Například zažití psychofických symptomů po užití cannabisu je již u někoho predispozicí ke schizofrenii. Adverzní reakce může být mírná (bolest hlavy, zvracení) a zmizí s opakovaným užitím, nebo může být mnohem silnější, v některých případech může vést až ke smrti.

AGONISTA ♦ Látka, která působením na neuronový receptor vyvolává shodné reakce jako látka porovnávaná: například metadon je agonistou heroinu či morfinu na opiátových receptorech.

AIDS ♦ Obvyklá zkratka pro smrtelné onemocnění známé jako syndrom získaného selhání imunity (Acquired Immuno-Defficiency Syndrome), ve kterém imunitní systém je oslaben a neschopen bojovat proti infekcím a nádorovému bujení. Onemocnění je způsobeno virem zvaným HIV (Human Immuno-Defficiency Virus). Mezi uživateli drog je hlavní cestou přenosu viru HIV sdílení injekčního náčiní. Mnoho zemí proto zavedlo programy k odrazení od injekčního užívání nebo pro poskytování sterilního injekčního náčiní pro intravenosní uživatele za účelem snížit pravděpodobnost přenosu viru prostřednictvím sdílení jehel, stříkaček a dalších materiálů používaných při aplikaci drog.

AKREDITACE ♦ Proces ověření kvality určité služby, zařízení, vzdělávacího programu atd. V zahraničí je buď vyžadován zákonem nebo dobrovolný, ale natolik prestižní, že organizace, která se k akreditaci nepřihlásí, riskuje svou důvěryhodnost. Uplatňuje se též zásada, že neakreditované služby nemohou být běžně financovány z veřejných finančních prostředků, jako je např. státní rozpočet nebo veřejné zdravotní pojištění. Akreditaci provádí buď komise zřízená při státním orgánu (ministerstvu) nebo komise nezávislá. – Akreditace služeb pro problémové uživatele drog a drogově závislé je v ČR v současné

době připravován jak v resortu zdravotnictví, tak v resortu MPSV. K posouzení se používají standardy. ➔ *standardy*

AL-ANON ♦ Svépomocná organizace velmi podobná Anonymním alkoholikům, která sdružuje rodiče a jiné rodinné příslušníky lidí, kteří mají problémy s alkoholem. ➔ *Anonymní alkoholici*

ALKOHOL ♦ V chemické terminologii jsou alkoholy velká skupina organických sloučenin obsahující jeden nebo více hydroxylových (-OH) skupin. Neodborný termín „alkohol“ typicky poukazuje na ethylalkohol (ethanol). Ethanol (C₂H₅OH) je hlavní psychoaktivní složka alkoholického nápoje. V širším slova smyslu je termín „alkohol“ také používán jako odkaz na alkoholický nápoj.

Alkohol je látka se sedativně hypnotickými účinky, podobnými jako u barbiturátů. V mnoha vyvinutých společnostech je alkohol rekreační drogou pro mnoho lidí, ale důsledkem jeho nadužívání je široká škála vážných poškození. Nepřiměřené užívání alkoholu je spojováno s poruchami v rodině, násilím, zneužíváním dětí, sexuálním násilím, silničními nehodami a řadou akutních a chronických onemocnění. Intoxikace může mít za následek otravu, dokonce smrt; dlouhodobé nadužívání vede k závislosti a organickým duševním poruchám. Pokud je alkohol užit v kombinaci s jinými látkami ovlivňující centrální nervový systém, např. s opiáty, je zde velké riziko smrti z předávkování. Odborníci různých zemí mají obvykle různé názory na to, jaká míra a typ užívání alkoholu již přináší riziko vážného onemocnění či poškození. ➔ *Apollinář, Apollinářský model, léčba, opiáty*

ALTERNATIVNÍ LÉČBA ♦ Pojem znamená léčbu jako alternativu trestu. V terminologii trestní justice v ČR v současné době vůbec nevyskytuje. V českém trestním systému ale de facto existují některé alternativní instituty, které smysl alternativní léčby mohou naplňovat. Ve fázi před vynesením rozsudku by se mohlo jednat o náhradu vazby slibem podle § 73 odst. tr. ř. Dále by se mohlo jednat o podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 tr. ř., pokud by obviněnému bylo uloženo ve zkušební době přiměřené omezení. Ve fázi po vynesení rozsudku se dá v tomto smyslu hovořit o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem podle § 26 tr. z., o podmíněném odsouzení podle § 58 a násl. tr. z., o podmíněném odsouzení s probačním dohledem podle § 60a tr. z. a o trestu obecně prospěšných prací podle § 45, 45a tr. z., vedle těchto institutů může soud uložit přiměřená omezení a povinnosti podle § 26 odst. 3,4 tr. z., tedy i povinnost léčit se. Ve stejném smyslu by se dalo jako o alternativní léčbě uvažovat i o ochranné léčbě podle § 72 tr. z., pokud je uložena při upuštění od potrestání nebo vedle trestu vykonávaného na svobodě. ➔ *probační dohled, ochranná léčba*